

Vägledning i frågor om att avsluta affärsförbindelse

Fjärde upplagan

I denna upplaga har framför allt avsnittet om penningtvättslagen och annan lagstiftning samt avsnittet om en affärsförbindelse måste avslutas vid otillräcklig kundkänedom utvecklats. Vissa andra tillägg och justeringar har också gjorts. Se ändringsmarkeringar.

Öppen konsultation juni 2021

Innehållsförteckning

5.3 Avsluta affärsförbindelse.....	3
Måste en affärsförbindelse avslutas efter att en misstanke har rapporterats?	3
Hur hanteras reglerna om tystnadsplikt (meddelandeförbudet)?.....	4
Kan en kund nekas att ta ut sina tillgodohavanden?	4
Penningtvättslagen och annan lagstiftning	6
Måste en affärsförbindelse avslutas vid otillräcklig kundkännedom?	8
Uppsägning enligt avtal	9
Tidsram för att uppnå tillräcklig kundkännedom	10
Att vidta åtgärder för bedömningen av om en affärsförbindelse måste avslutas enligt penningtvättslagen.....	10
Stegvis process	10
Exempel på åtgärder i den stegvisa processen	11
Exempel på modell för att inhämta uppgifter från kunden	12
Hantering av kundens tillgodohavanden vid avslut av en affärsförbindelse	13
Gemensamma kunder inom en koncern - utkontraktering	13
Dela information inom en koncern om otillräcklig kundkännedom för att motverka och förhindra penningtvätt och finansiering av terrorism.....	13
Sammanfattning	13
2 kap. 9 § penningtvättslagen och 2 kap. 3 § penningtvättsföreskrifterna	13
Andra relevanta uppgifter	14
Något om förbuden att dela information och undantagen samt den s.k. banksekretessen	15

Simpts vägledning har tagits fram av sju organisationer i finansbranschen och deras medlemmar. Den utgår från medlemmarnas behov av vägledning och är inte avsedd att vara heltäckande.

Vägledningen beskriver hur branschen tolkar och tillämpar penningtvättsregelverket i aktuella delar.

Vägledningen ersätter inte lagar, föreskrifter och andra rättskällor. Dessa måste alltid beaktas och tillämpas i förekommande fall.

Det finns inte någon skyldighet att använda vägledningen. Den som använder vägledningen måste alltid göra bedömningen om vägledningen är tillämplig i det enskilda fallet.

Denna del av vägledningen är branschgemensam. Den är relevant för alla verksamhetsutövare om inte annat anges och ska läsas tillsammans med och kompletterar den grundläggande vägledningen om kundkännedom. Rubriknumreringen motsvarar numreringen i den grundläggande vägledningen.

I denna del av vägledningen hänvisas bl.a. till lagen (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism (penningtvättslagen).

I denna fjärde upplaga har framför allt avsnittet om penningtvättslagen och annan lagstiftning samt avsnittet om en affärsförbindelse måste avslutas vid otillräcklig kundkännedom utvecklats. Vissa andra tillägg och justeringar har också gjorts.

5.3 Avsluta affärsförbindelse

Måste en affärsförbindelse avslutas efter att en misstanke har rapporterats?

Det finns inte någon skyldighet att alltid avsluta en affärsförbindelse när en misstänkt transaktion har rapporterats till Polismyndigheten. En sådan rapport bör dock i regel medföra att verksamhetsutövaren gör en ny bedömning av risken som kan förknippas med kundrelationen. Vid en förhöjd risknivå kan affärsrelationen upprätthållas om verksamhetsutövaren, efter kompletterande åtgärder för kundkännedom och en förstärkt övervakning av affärsförbindelsen, bedömer sig ha tillräckliga möjligheter att upptäcka och förhindra eventuella framtida misstänkta transaktioner. Vid besked från Polismyndigheten om att en anmäld transaktion inte utgjort ett led i penningtvätt eller finansiering av terrorism kan affärsförbindelsen också fortgå (prop. 2016/17:173 s. 299 och 300).

Det finns alltså inte någon skyldighet att alltid avsluta en affärsförbindelse när kunden har rapporterats till Polismyndigheten med anledning av en misstanke om penningtvätt eller finansiering av terrorism. Avgörande är om verksamhetsutövaren därefter kan övervaka och bedöma kundens aktiviteter och transaktioner samt hantera risken som kan förknippas med kundrelationen.

Hur verksamhetsutövaren ska hantera en rapporterad kund måste avgöras från fall till fall, beroende på vilken verksamhet som kunden bedriver, vilka tjänster och produkter kunden har och hur de rapporterade transaktionerna har genomförts. Det krävs endast att det finns skälig grund att misstänka penningtvätt eller finansiering av terrorism eller att egendom annars härrör från brottslig verksamhet för att rapportering ska ske. Det är med andra ord en låg misstankegrad som krävs. Verksamhetsutövaren måste alltid bedöma om denne har tillräcklig kännedom om kunden för att kunna hantera

risken och det gäller även för en rapporterad kund. För vissa kunder kan det därför räcka med skärpt övervakning eller att de tjänster/produkter som kunden har använt vid misstänkta transaktioner avslutas. I andra fall kan risken anses vara så hög att verksamhetsutövaren bedömer det nödvändigt att avsluta hela affärsförbindelsen.

Ett sätt att hantera en rapporterad kund är att låta avtalet löpa ut (när det är möjligt) för att därefter inte ingå något nytt avtal med kunden. Innan avtalet har löpt ut bör verksamhetsutövaren tillämpa skärpt övervakning på kunden.

Verksamhetsutövaren bör ha rutiner för att hantera de kunder som har rapporterats till Polismyndigheten. Rutinerna är viktiga också för att de anställda ska ges konkret vägledning hur de ska agera när det gäller tidigare rapporterade kunder.

Hur hanteras reglerna om tystnadsplikt (meddelandeförbudet)?

En verksamhetsutövare får inte avslöja för kunden eller för någon utomstående att det finns misstankar mot kunden eller att kunden har rapporterats eller uppgifter har lämnats till Polismyndigheten (4 kap. 9 § första stycket penningtvättslagen).

När en affärsförbindelse avslutas och det finns misstanke om penningtvätt eller finansiering av terrorism, kan verksamhetsutövaren inte motivera sitt beslut inför kunden med att risken inte kan hanteras på grund av att det finns misstankar om penningtvätt eller finansiering av terrorism. Det finns dock inget hinder mot att informera kunden om skyldigheten att ha tillräcklig kundkännedom för att hantera risken och att det saknas sådan, vilket innebär att affärsförbindelsen måste avslutas.

Det bör noteras att det inte finns något krav på att vidta ytterligare åtgärder för kundkännedom innan affärsförbindelsen avslutas. Det finns t.ex. inte något krav på att kontakta kunden i syfte att begära in kompletterande uppgifter för att avhjälpa brister i kundkännedomen innan affärsförbindelsen kan avslutas.

I vissa fall kan ett röjande av en misstanke dock inte undvikas (till följd av skyldigheten att avstå från en transaktion, skyldigheten att avstå från att inleda en affärsförbindelse eller att avsluta en affärsförbindelse). Att kunden alltså kan ha förstått att verksamhetsutövaren har fattat misstankar, är inte ett brott mot tystnadsplikten. Detta följer av 4 kap. 9 § andra stycket punkten 5 penningtvättslagen. Syftet med den bestämmelsen är att en verksamhetsutövare inte ska låta bli att t.ex. avsluta en affärsförbindelse på grund av risken att bryta mot tystnadsplikten.

Kan en kund nekas att ta ut sina tillgodohavanden?

Frågan är om en kund kan nekas att ta ut sina tillgodohavanden när uttaget i sig kan misstänkas ingå som ett led i penningtvätt eller finansiering av terrorism.

Simpt har tidigare tagit fram vägledning i denna fråga, med innebörden att kunden inte kan nekas att ta ut sina tillgodohavanden, om det inte finns dispositionsförbud eller annat myndighetsbeslut som hindrar detta (första och andra upplagan). Detta gäller även vid misstanke om penningtvätt och finansiering av terrorism och därmed trots att det finns ett förbud mot att genomföra misstänkta transaktioner i 3 kap. 3 § penningtvättslagen. Denna tolkning har varit föremål för fortsatt diskussion eftersom den omfattar flera aspekter som inte är lösta. Frågan ställer verksamhetsutövaren inför svåra

överväganden. Resonemanget mynnar alltså ut i att kunden inte kan nekas att ta ut sina tillgodohavanden, men verksamhetsutövaren bör alltid göra en bedömning i det enskilda fallet hur situationen ska hanteras. Frågan kan komma att utvecklas ytterligare i det fortsatta arbetet med vägledningen.

I det följande lyfts några aspekter som har vägts in vid bedömningen av om transaktionsförbudet i 3 kap. 3 § penningtvättslagen vid något tillfälle kan anses gå före kundens rätt till sin egendom.

I förarbetena till bestämmelsen om transaktionsförbudet i 3 kap. 3 § anges att skyldigheten att förhindra att transaktioner genomförs endast gäller transaktioner som misstänks ha samband med penningtvätt eller finansiering av terrorism. Om en verksamhetsutövare med anledning av denna skyldighet exempelvis vägrar att genomföra en viss utlandsbetalning till följd av omständigheter hänförliga till mottagaren av transaktionen, finns det inte någon anledning att vägra att kunden därefter tar ut sina medel från kontot (prop. 2016/17:173 s. 300).

När misstanken däremot rör det begärda uttaget har lagstiftaren hänvisat till undantaget i 3 kap. 3 § penningtvättslagen, som innebär att transaktionen får genomföras om det inte är möjligt att låta bli. Undantaget kan bli tillämpligt om verksamhetsutövaren till följd av tvingande bestämmelser i annan lag eller motsvarande saknar rättsliga möjligheter att förhindra en viss transaktion. Undantaget kan också bli tillämpligt i fall en underlåtenhet att genomföra en viss transaktion sannolikt skulle försvåra vidare utredning (prop. 2016/17:173 s. 300 och 521).

På t.ex. försäkringsområdet är bedömningen att det finns bestämmelser av tvingande natur, vilka skulle kunna aktualisera undantaget i 3 kap. 3 § penningtvättslagen. Försäkringsavtalslagen (FAL) är tvingande till förmån för försäkringstagaren eller dennes rättighetsinnehavare (1 kap. 6 §). Enligt 11 kap. 5 § får försäkringstagaren när som helst säga upp försäkringen att upphöra omedelbart eller vid en viss framtida tidpunkt och, om inte annat följer av försäkringen, få försäkringen återköpt i samband med uppsägningen på sätt som närmare anges i försäkringsvillkoren. Enligt 14 kap. 1 § har försäkringstagaren rätt att förfoga över en personförsäkring genom förmånstagarförordnande. Enligt 14 kap. 9 § har försäkringstagaren rätt att förfoga över försäkringen genom överlåtelse, pantsättning eller annars på annat sätt än genom förmånstagarförordnande.

Även i andra fall kan det argumenteras för att kunden har en i princip ovillkorlig rätt till sina medel (sin egendom), om det inte finns ett myndighetsbeslut som hindrar detta, dvs. om tillgångarna är föremål för dispositionsförbud enligt 4 kap. 11 § penningtvättslagen, penningbeslag enligt 12 § lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott eller kvarstad. Det kan också noteras att när det gäller banktillgodohavanden som ska lyftas vid anfordran, ställs det stränga krav på bankerna i fråga om snabbhet vid verkställande, banken riskerar annars ett skadeståndsanspråk, se NJA 1991 s. 217. Rättsfallet avsåg dock inte frågor om penningtvätt och finansiering av terrorism och det bör beaktas att det kan ta viss tid att vidta skärpta åtgärder enligt 4 kap. 2 § penningtvättslagen. Banken kan dock inte förhålla sig passiv i frågan huruvida utbetalning ska ske eller inte.

Om transaktionsförbudet i stället ska tolkas på det sättet att kunden inte får förfoga över sina medel så länge som uttaget i sig bedöms misstänkt, innebär det att kunden – på en låg misstankegrad som har bedömts av en verksamhetsutövare och inte av en rättsvärdande myndighet – hindras från att förfoga över sina medel så länge som verksamhetsutövarens misstanke kvarstår. En sådan tolkning innebär att verksamhetsutövarna har ett ansvar som kan sägas motsvara eller till och med vara mer långtgående än möjligheten för myndigheter att fatta beslut om dispositionsförbud.

Det ~~kan konstateras att det~~ har diskuterats om det borde införas en automatisk dispositionsspärr för att under viss tid hindra kunden från att förfoga över sina medel efter rapportering till Finanspolisen (SOU 2012:12 och prop. 2013/14:121). Det infördes dock inte någon bestämmelse om automatisk dispositionsspärr. I stället framhölls möjligheten att utveckla samarbetet mellan verksamhetsutövarna och Finanspolisen. I samma lagstiftningsärende infördes en möjlighet för Polismyndigheten (numera också Säkerhetspolisen) att fatta beslut om dispositionsförbud (4 kap. 11–13 §§ penningtvättslagen). Ett beslut om dispositionsförbud ska föregås av en proportionalitetsbedömning och ska så snart som möjligt anmälas till åklagare. Åtgärden upphör att gälla när två arbetsdagar har gått från beslutet, om det inte har hävts före det. Frågan vad som gäller när verksamhetsutövaren har rapporterat en misstänkt transaktion till Polismyndigheten och det inte meddelas något dispositionsförbud, är inte löst i lagstiftningen eller i rättspraxis.

Det bör noteras att när utbetalning sker till kunden, kan det sätt på vilket det sker bestämmas och begränsas av verksamhetsutövaren. Utbetalning kan ske på det sätt som verksamhetsutövaren finner lämpligt, t.ex. via postväxel, utbetalningskort eller kontant.

~~Hantera och vid behov avsluta en affärsförbindelse vid otillräcklig kundkännedom~~

~~Inledning~~

~~Detta avsnitt tar sikte på frågor om att hantera och vid behov avsluta en affärsförbindelse vid otillräcklig kundkännedom. Frågor om att avsluta en affärsförbindelse vid misstanke om penningtvätt eller finansiering av terrorism hanteras inte här.~~

~~Frågorna som rör att avsluta en affärsförbindelse är komplexa. Ofta uppstår frågor om hur annan lagstiftning, som också reglerar affärsförbindelsen, ska hanteras. Än så länge saknas avgöranden från domstol och Allmänna reklamationsnämnden (ARN) vad gäller att med stöd av penningtvättslagen avsluta en affärsförbindelse på grund av otillräcklig kundkännedom.~~

Penningtvättslagen och annan lagstiftning

Enligt 3 kap. 1 § penningtvättslagen är en verksamhetsutövare förhindrad att ingå eller upprätthålla en affärsförbindelse när denne bedömer att den inte har tillräcklig kundkännedom för att hantera risken för penningtvätt eller finansiering av terrorism och övervaka och bedöma kundens aktiviteter och transaktioner enligt 4 kap. 1 och 2 §§ penningtvättslagen.

~~Frågan om penningtvättslagens förhållande till annan lagstiftning är ofta komplex. Frågan om penningtvättslagens företräde framför annan lagstiftning har inte behandlats särskilt utförligt i förarbetena till penningtvättslagen (prop. 2016/17:173). Det uttalas att penningtvättslagens krav på att uppnå tillräcklig kundkännedom går före rätten till ett betalkonto med grundläggande funktioner i betaltjänstlagen och före den kontraheringsplikt som följer av lagen om insättningsgaranti, dvs. rätten att göra insättning på konto som omfattas av insättningsgarantin (se s. 255). Att rätten till betalkonto är underordnad penningtvättsregelverket framgår även av 4 a kap. 1 § betaltjänstlagen.~~

Det kan också noteras att Finansutskottet har uttalat att 3 kap. 1 § penningtvättslagen ”självklart ska gälla framgent”, med anledning av en fråga (hemställan, se länk nedan) om en betaltjänstleverantör med stöd av 3 kap. 1 § penningtvättslagen kan nekas tillgång till betalkontotjänster enligt 7 kap. 5 § betaltjänstlagen (bet. 2017/18:FiU36 s. 39, se länk nedan).

Det kan också anmärkas att Finansinspektionens rapport från december 2020 Redovisning av betal-kontodirektivets införande i Sverige tar upp saken (se länk nedan). I rapporten anges att rätten till ett konto begränsas genom penningtvättsregelverket, som har företräde och syftar till att förhindra att banker och annan verksamhet utnyttjas för brottsliga ändamål (s. 17). En slutsats som dras i rapporten är att många avslag på ansökan om betalkontotjänst sker med hänvisning till penningtvättsregelverket och dess långtgående krav på identifiering och kundkännedom (s. 5). Förordet till rapporten avslutas med följande uttalande: "Vid en framtida översyn av betalkontodirektivet blir det viktigt att tydliggöra regelverkets förhållande till penningtvättsregelverket för att underlätta tillämpningen av bestämmelserna".

Att penningtvättslagen har företräde bekräftas också i Finansinspektionens konsumentskyddsrapport 2021 (se länk nedan), där det sägs att en bank kan ha rätt att i vissa fall neka en konsument att öppna betalkonto med grundläggande funktioner. Vidare sägs att regelverket för att motverka penningtvätt och finansiering av terrorism alltid har företräde (s. 24).

Hemställan:

<https://www.swedishbankers.se/media/3709/fu180307f.pdf>

Finansutskottets betänkande 2017/18:FIU36:

<https://data.riksdagen.se/fil/4C4EF3ED-29EC-417D-9B1A-3BD5302F99E8>

Finansinspektionens rapport Redovisning av betalkontodirektivets införande i Sverige:

Redovisning av betalkontodirektivets genomförande i Sverige (fi.se)

Finansinspektionens konsumentskyddsrapport 2021:

Konsumentskyddsrapport 2021 (fi.se)

Rätten till betalkonto med grundläggande funktioner och rätten att göra insättning på konto som omfattas av insättningsgarantin är exempel på rättigheter som får stå tillbaka i de fall verksamhetsutövaren inte kan uppnå tillräcklig kundkännedom för att hantera riskerna för penningtvätt eller finansiering av terrorism och övervaka och bedöma kundens aktiviteter och transaktioner. På många områden vållar det sällan några större problem att neka någon tillgång till olika produkter och tjänster, dvs. att neka någon att ingå en affärsförbindelse eller att genomföra en transaktion med hänvisning till att tillräcklig kundkännedom inte kan uppnås.

Svårigheterna uppstår oftast när det gäller att avsluta en redan ingången affärsförbindelse. Oavsett om penningtvättslagen ska anses ha företräde framför annan lagstiftning eller stå tillbaka, uppstår ofta en mängd frågor kring de konsekvenser som kan följa. Det handlar om konsekvenser både för verksamhetsutövaren och för kunden, men också i ett större perspektiv. Det gäller särskilt när affärsförbindelsen regleras av tvingande lagstiftning, t.ex. konsumentkreditlagen och försäkringsavtalslagen. På kreditområdet uppstår dessa frågor i synnerhet när det är fråga om bolån. Verksamhetsutövaren måste alltid göra en bedömning av om det finns förutsättningar för att i det enskilda fallet avsluta en affärsförbindelse med stöd av penningtvättslagen. Verksamhetsutövaren bör också alltid kunna motivera sin bedömning att kundkännedomen antingen är tillräcklig för att hantera risken för penningtvätt eller finansiering av terrorism eller sitt beslut att avsluta en affärsförbindelse.

Även om frågan om penningtvättslagens företräde framför annan lagstiftning inte anses vara helt klarlagd, bedöms verksamhetsutövaren kunna neka kunden att göra vissa transaktioner. Kunden bedöms t.ex. inte ha en ovillkorlig rätt att göra en extraamortering. Det gäller även om kunden är konsument. Om kunden vill göra en extraamortering avseende t.ex. sitt bolån och verksamhetsutövarens utredning inte ger en godtagbar förklaring till medlens ursprung och det på skälig grund kan misstänkas att betalningen utgör ett led i penningtvätt eller finansiering av terrorism, bedöms verksamhetsutövaren kunna neka transaktionen. I sammanhanget kan ARN:s avgörande Änr 2019–18990 noteras. ARN motiverade sitt beslut att avslå kundens begäran om att tillåtas göra extraamorteringar avseende sitt bolån med att den rättighet som en konsument har enligt 32 § konsumentkreditlagen att betala sin skuld i förväg inte kan anses inskränkt så länge som det föreligger en befogad anledning för kreditgivare att neka transaktioner med stöd av lagen om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism.

Se mer om extraamortering i Simpts vägledning för finansbolagen om övervakning och rapportering finansbolag-oevervakning-rapportering.pdf (simpt.se)

Måste en affärsförbindelse avslutas vid otillräcklig kundkänedom?

Enligt 3 kap. 1 § penningtvättslagen är en verksamhetsutövare förhindrad att ingå eller upprätthålla en affärsförbindelse eller utföra en enstaka transaktion när denne bedömer att den inte har tillräcklig kundkänedom för att hantera risken för penningtvätt eller finansiering av terrorism och övervaka och bedöma kundens aktiviteter och transaktioner enligt 4 kap. 1 och 2 §§ penningtvättslagen.

Inledningsvis kan konstateras att det i förarbetena till denna bestämmelse anges att det inte går att sätta någon allmänt gällande lägsta nivå för omfattningen av en eller flera kundkännedomsåtgärder. I vissa fall kan risken i en viss affärsförbindelse hanteras trots mycket förenklade åtgärder för kundkänedom. Det riskbaserade synsättet bygger också på att brister avseende en eller flera åtgärder för kundkänedom ska kunna läkas genom att den fortlöpande uppföljningen och övervakningen av affärsrelationen skärps. Kraven på kundkänedom ska anses vara uppfyllda om åtgärderna för kundkänedom kan vidtas i en sådan omfattning att risken för penningtvätt och finansiering av terrorism i den enskilda kundrelationen kan hanteras, dvs. hållas på en acceptabel nivå (prop. 2016/17:173 s. 254). Vidare framgår av förarbetena att risken kan hanteras om verksamhetsutövaren bedömer att den genom åtgärder för kundkänedom och löpande övervakning av affärsrelationen har tillräckliga möjligheter att upptäcka och förhindra att den utnyttjas för penningtvätt eller finansiering av terrorism (prop. 2016/17:173 s. 299).

Bestämmelserna i 3 kap. 1 § penningtvättslagen utgår från situationen att verksamhetsutövaren "inte har tillräcklig kännedom om kunden". Det kan noteras att i vissa fall kan verksamhetsutövaren ha "tillräcklig kundkänedom" för att kunna övervaka och bedöma risken (första stycket punkten 2), men utan att kunna hantera den (första stycket punkten 1). Även dessa fall bedöms omfattas av kraven i 3 kap. 1 §. Så länge risken inte kan hanteras, kan kännedomen inte anses vara tillräcklig i den mening som avses. Verksamhetsutövaren måste alltså kunna upprätthålla såväl de åtgärder som avses i punkten 1 som de i punkten 2 i bestämmelsernas första stycke.

En affärsförbindelse måste alltså inte alltid avslutas vid bristande kundkänedom. Verksamhetsutövaren bör göra en analys över de kunder där kundkännedomen är bristfällig och avgöra om risken med kunden ändå kan hanteras på ett godtagbart sätt. När verksamhetsutövaren anser att kundkännedomen är tillräcklig för att hantera risken som kan förknippas med kundrelationen, finns

det inte skäl att avsluta affärsförbindelsen. Risken kan i vissa fall hanteras genom att till exempel begränsa kundens möjlighet att nyttja vissa produkter eller tjänster eller att utföra vissa transaktioner.

Verksamhetsutövare kan ha kunder för vilka kundkännedomen inte kan anses vara komplett enligt nuvarande regler. Det kan röra sig om kundförhållanden som ingicks innan det fanns några krav på att vidta åtgärder för kundkännedom. Det kan också röra sig om kunder där kundkännedomen var komplett vid en tidpunkt, men där antingen regelverkskraven eller kundens förhållanden har ändrats. Verksamhetsutövaren måste då vidta åtgärder för kundkännedom och bedöma om den bedömda risken för penningtvätt och finansiering av terrorism kan hanteras.

Brister i kundkännedomen när det gäller en befintlig kund kan komma att bestå, trots att verksamhetsutövaren vidtar åtgärder för att inhämta kundkännedom. Det kan t.ex. vara så att kunden inte lämnar efterfrågade uppgifter eller, i förekommande fall, underlag som styrker lämnade uppgifter. Detta innebär dock inte automatiskt att affärsförbindelsen måste avslutas.

I många av de fall där bristerna består, trots verksamhetsutövarens åtgärder, handlar det om passiva kunder som har mindre tillgodohavanden i form av pengar på ett konto, fondandelar eller värdepapper på en depå. I vissa fall kan det till och med finnas anledning att anta att kunden inte längre är medveten om att denne har de aktuella tillgångarna. Om kundens transaktionshistorik inte uppvisar avvikelser och kundens engagemang är föremål för transaktionsgranskning som fångar upp tecken på avvikande transaktioner, kan risken hanteras genom begränsningar vad gäller kundens möjlighet att utföra vissa och/eller nya transaktioner innan kundkännedomen är uppdaterad.

Om kunden däremot inte vill besvara frågor eller inkomma med begärda uppgifter eller om svar eller uppgifter inte bedöms som tillräckliga för att ge verksamhetsutövaren svar på sina frågor eller om de bedöms vara orimliga, och bristen medför att verksamhetsutövaren inte kan hantera risken eller och upprätthålla en tillräcklig transaktionsgranskning, ska affärsförbindelsen avslutas enligt 3 kap. 1 § penningtvättslagen. Det bör noteras att det inte finns något krav enligt penningtvättslagen på att kontakta kunden i syfte att begära in kompletterande uppgifter för att avhjälpa brister i kundkännedomen innan affärsförbindelsen kan avslutas.

Otillräcklig kundkännedom som grund för uppsägning enligt avtal

Vissa produkter och tjänster kan avslutas genom att de sägs upp enligt villkoren i avtalet. Exempel på detta är konto- och kortkrediter. Sådana krediter löper ofta enligt avtal antingen för viss tid med möjlighet för banken att inte förlänga avtalet eller tills vidare med möjlighet till uppsägning. Någon särskild grund för att säga upp produkten/förbindelsen med kunden behöver i regel inte anges. I dessa fall finns det därmed mer sällan anledning att använda penningtvättslagen som stöd för att säga upp produkten eller att avsluta affärsförbindelsen, för det fall den endast omfattar den aktuella produkten.

I många fall har verksamhetsutövaren också i många fall möjlighet att träffa avtal med kunden om att affärsförbindelsen ska sägas upp om verksamhetsutövaren inte har tillräcklig kännedom om kunden. Det innebär att otillräcklig kundkännedom anges som en särskild uppsägningsgrund i avtalet. Det blir alltså fråga om uppsägning på avtalsrättslig grund och 3 kap. 1 § penningtvättslagen behöver inte användas som stöd för att avsluta affärsförbindelsen.

När det finns möjlighet att avsluta affärsförbindelsen på avtalsrättslig grund kan det vara lämpligt att inkludera särskilda villkor (t.ex. användarvillkor) där det anges att verksamhetsutövaren har rätt att när som helst under affärsförbindelsen begära in kompletterande uppgifter av kunden, att kunden

förbinder sig att tillhandahålla denna information till verksamhetsutövaren och att verksamhetsutövaren, med beaktande av vad som följer av lag, har rätt att avsluta affärsförbindelsen med kunden om uppgifterna inte tillhandahålls. Av villkoren kan också framgå hur informationen ska tillhandahållas och vilken tidsfrist som gäller.

Tidsram för att uppnå tillräcklig kundkänedom

Verksamhetsutövaren ska ha tillräcklig kännedom om sina kunder. Det finns dock inte något krav i penningtvättslagen eller penningtvättsföreskrifterna på hur snabbt en verksamhetsutövare måste agera vid otillräcklig kundkänedom. Regelverket är riskbaserat. Detta bör innebära att verksamhetsutövaren riskbaserat kan avgöra t.ex. inom vilka tidsfrister en kund måste svara på verksamhetsutövarens frågor. I de fall risken som kan förknippas med affärsförbindelsen är hög, bör verksamhetsutövaren agera skyndsamt och t.ex. krav ställas på kunden att inkomma med svar snabbare än i de fall risken är låg. När risken medger det skulle också sådant som kundens ålder och därmed sammanhängande möjlighet att efterkomma verksamhetsutövarens begäran kunna inverka på bedömningen i det enskilda fallet av hur lång tid som är lämplig.

Att vidta åtgärder för bedömningen av om en affärsförbindelse måste avslutas enligt penningtvättslagen

I vissa fall kan det vara uppenbart att det saknas tillräcklig kundkänedom för att kunna hantera risken och övervaka och bedöma kundens aktiviteter och transaktioner och att tillräcklig kundkänedom inte heller bedöms kunna uppnås genom olika åtgärder. I de fallen behöver några särskilda åtgärder i regel inte vidtas, dvs. några åtgärder utöver att avsluta affärsförbindelsen. I andra fall kan en del åtgärder vara lämpliga att vidta för att bedöma om kundkänedomen är tillräcklig och affärsförbindelsen därmed kan fortsätta eller om affärsförbindelsen måste avslutas. Detta bör kunna göras stegvis.

Om åtgärderna leder till att verksamhetsutövaren kan göra en rimligt säker bedömning att kundkänedomen är tillräcklig för att hantera risken och att övervaka kundens aktiviteter och transaktioner, bör affärsförbindelsen i regel kunna fortsätta.

Stegvis process

Kravet på att en affärsförbindelse inte får upprätthållas vid otillräcklig kundkänedom bedöms alltså inte innebära att affärsförbindelsen i regel måste upphöra mer eller mindre direkt i sin helhet. Verksamhetsutövaren bör – i de fall det är möjligt och lämpligt – kunna tillämpa en stegvis process för att uppnå tillräcklig kundkänedom. I vissa fall kan det räcka med någon eller några få åtgärder (ett steg). I andra fall kan flera åtgärder (flera steg) behöva vidtas.

Den stegvisa processen innebär att åtgärder och bedömningar görs successivt. Efter att en eller flera åtgärder har vidtagits, gör verksamhetsutövaren en ny bedömning av om kundkänedomen är tillräcklig och risken därmed har blivit sådan att den kan hanteras och kundens aktiviteter och transaktioner kan övervakas och bedömas.

Exempelvis skulle en verksamhetsutövare, som inte har tillräcklig kundkänedom om en fondandelsägare, kunna begränsa möjligheten till transaktioner på fondkontot och därigenom hantera risken för att verksamheten/fondkontot utnyttjas för penningtvätt eller finansiering av terrorism. Genom att införa begränsningar, bör frågan om kundkänedomen är tillräcklig för att övervaka och bedöma kundens transaktioner också kunna anses vara hanterad. Situationen uppstår i regel när kunden inte inkommer med efterfrågade uppgifter och avser både de som blev kunder innan nuvarande krav på

VÄGLEDNING AVSLUTA AFFÄRSFÖRBINDELSE

kundkännedom infördes och de som blivit kunder senare och där ytterligare uppgifter behövs inom ramen för den löpande uppföljningen. Åtgärden innebär begränsningar i kundens möjligheter att göra transaktioner innan denne lämnar de uppgifter som verksamhetsutövaren bedömer behövs.

En verksamhetsutövare kan också avveckla produkter och tjänster. Detta kan göras på olika sätt. Ett bolån skulle t.ex. kunna hanteras som en s.k. avvecklingskredit (avvecklingsarrangemang), vilket innebär att krediten löper på till dess att den kan avvecklas. Det kan t.ex. innebära att kunden inte erbjuds möjlighet att utöka krediten, att reklamutskick inte görs till kunden eller att kunden på andra sätt får del av erbjudanden samt att kunden inte tillåts skaffa nya produkter och tjänster såsom meraffärer och att kunden inte heller får del av några tilläggstjänster. Dessutom kan kunden hänvisas till att erlagga betalning med avier i stället för kontodebitering.

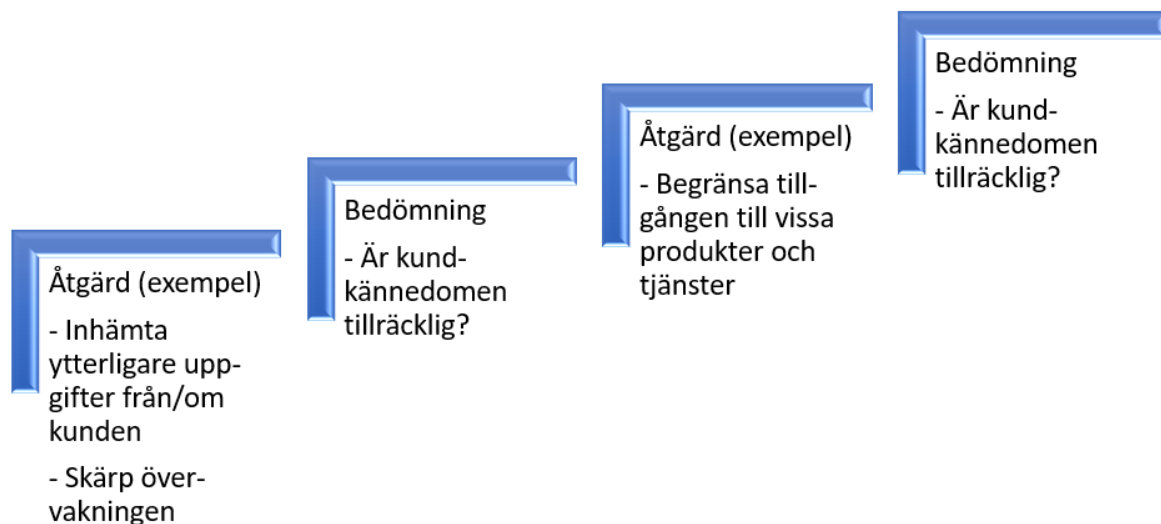
Verksamhetsutövaren bör alltid dokumentera sin bedömning och vidtagna åtgärder.

Exempel på åtgärder i den stegvisa processen

Nedan anges några exempel på åtgärder som verksamhetsutövaren kan vidta i syfte att uppnå tillräcklig kundkännedom beträffande en befintlig kund, alltså åtgärder som kan vidtas inom ramen för en redan ingången affärsförbindelse. Åtgärderna behöver inte vidtas i den angivna ordningen.

- Inhämta ytterligare uppgifter om kunden.
- Begär att kunden lämnar de uppgifter som behövs (se vidare nedan under Exempel på modell för att inhämta uppgifter från kunden).
- Skärp övervakningen av kundens transaktioner och aktiviteter.
 - Det bör noteras att möjligheten till övervakning kan vara beroende av vilket systemstöd som verksamhetsutövaren har. Systemstödet bör sättas i relation till den verksamhet som bedrivs. De verktyg som verksamhetsutövaren har för övervakning bör omfattas av bedömningen av om risken kan hanteras. Även manuell övervakning kan förekomma.
- Begränsa tillgången – helt eller delvis – till de produkter och tjänster som kunden har för att hantera sin ekonomi, t.ex. internetbank och Swish, i de fall det är möjligt. En begränsning av tillgången till produkter och tjänster i syfte att hantera risken för penningtvätt och finansiering av terrorism som är förenade med kundrelationen, kan också medföra att kunden medverkar på det sätt som verksamhetsutövaren efterfrågar.
- Tillåt inte kunden att skaffa nya produkter och tjänster, bl.a. sådana som kan ge tillgång till medel.
- Begränsa insättningen av premier i en försäkring, när det är möjligt.
- Säg upp produkter och tjänster med stöd av avtalsvillkoren, i de fall avtalsvillkoren medger det.
- Avsluta produkter och tjänster med stöd av penningtvättslagen, om verksamhetsutövaren bedömer att det finns förutsättningar för detta.

Illustration exempel på stegvis process

Illustrationen är ett exempel på stegvis process. I vissa fall kan det räcka med att t.ex. inhämta ytterligare uppgifter om kunden för att kunna göra en rimligt säker bedömning av om kundkännedomen är tillräcklig för att hantera risken och för att övervaka kundens aktiviteter och transaktioner. Då behöver verksamhetsutövaren inte gå vidare i den stegvisa processen utan kan stanna. I andra fall kan flera steg behöva vidtas. Åtgärderna behöver inte vidtas i den angivna ordningen.

Exempel på modell för att inhämta uppgifter från kunden

Verksamhetsutövaren kontaktar kunden med en begäran om att kunden ska skicka in de uppgifter som verksamhetsutövaren behöver för att uppnå tillräcklig kundkännedom. Uppgifterna kan också begäras vid möte eller per telefon. I samband med begäran bör anges inom vilken tid som kunden ska ha inkommit med svar. Tidsfristen bör bestämmas riskbaserat. När risken medger det skulle exempelvis kundens ålder och därmed sammanhängande möjlighet att efterkomma verksamhetsutövarens begäran kunna inverka på bedömningen i det enskilda fallet av hur lång tid som är lämplig.

Verksamhetsutövaren bör antingen samtidigt med begäran eller i samband med att kunden i förekommande fall påminns om begäran, förklara för kunden att det finns en skyldighet för verksamhetsutövaren att ha tillräcklig kundkännedom och att uppgifterna begärs in, trots att det är fråga om en befintlig affärsförbindelse (kunden redan är kund).

Verksamhetsutövaren bör förklara konsekvenserna av att begärda uppgifter inte lämnas inom den angivna tiden. Konsekvenserna kan vara att ytterligare produkter och tjänster inte kommer att tillhandahållas eller att produkter och tjänster kommer att begränsas, sägas upp (när möjligt) eller avslutas.

I de fall det blir aktuellt att avsluta affärsförbindelsen kan kunden informeras om att detta kommer att ske vid en viss angiven tidpunkt.

Det bör i sammanhanget noteras att i de fall affärsförbindelsen avslutas utan att några särskilda åtgärder först vidtas (dvs. åtgärder utöver att avsluta affärsförbindelsen), blir det i normalfallet fråga om att skriftligen informera kunden i efterhand om att affärsförbindelsen har avslutats.

Det bör framgå av verksamhetsutövarens interna rutiner vilka åtgärder som vidtas i de fall verksamhetsutövaren inte har tillräcklig kännedom och behöver kontakta kunden för att få de uppgifter som behövs.

Hantering av kundens tillgodohavanden vid avslut av en affärsförbindelse ~~på grund av otillräcklig kundkännedom~~

Det sätt på vilket utbetalning av kundens medel sker kan bestämmas och begränsas av verksamhetsutövaren. Beroende på den närmare grunden för att affärsförbindelsen har avslutats, kan verksamhetsutövaren göra bedömningen att kundens tillgodohavanden kan föras över till konto hos en annan verksamhetsutövare, om kunden begär det. I andra fall kan detta bedömas vara mindre lämpligt, varför medlen får hanteras på annat sätt, t.ex. genom att kunden får en postväxel, ett utbetalningskort eller kontanter.

~~Se avsnittet om kunden kan nekas att ta ut sina tillgodohavanden för frågan om utbetalning vid misstanke om penningtvätt eller finansiering av terrorism.~~

Gemensamma kunder inom en koncern - utkontraktering

I vissa fall kan t.ex. ett dotterbolags produkter och tjänster – enligt avtal – distribueras genom moderbolaget. Moderbolaget kan då även genomföra åtgärder för kundkännedom för dotterbolagets räkning (enligt bestämmelserna om utkontraktering/outsourcing i 3 kap. 24 § penningtvättslagen). Detta kan också omfatta beslut om att begränsa eller spärra åtkomsten till produkterna och tjänsterna eller att avsluta affärsförbindelsen vid otillräcklig kundkännedom.

Dela information inom en koncern om otillräcklig kundkännedom för att motverka och förhindra penningtvätt och finansiering av terrorism

Sammanfattning

Information om att och på vilken grund tillräcklig kundkännedom inte har uppnåtts beträffande en kund eller någon som är på väg att bli kund bör i vissa fall kunna delas inom en koncern, så att övriga verksamhetsutövare inom koncernen kan beakta denna information i sin riskbedömning. Det innebär inte att alla företag i koncernen ska ha tillgång till de andra företagens alla uppgifter om kunderna, utan det är viktigt att veta varför en uppgift delas. Det specifika syftet med informationsutbytet ska vara att motverka och förhindra penningtvätt eller finansiering av terrorism och de uppgifter som är föremål för utbyte ska vara relevanta för detta syfte.

2 kap. 9 § penningtvättslagen och 2 kap. 3 § penningtvättsföreskrifterna

Enligt 2 kap. 9 § penningtvättslagen ska det finnas gemensamma rutiner och riktlinjer för en koncern. Dessa ska åtminstone omfatta rutiner och riktlinjer för behandling av personuppgifter och informationsutbyte inom koncernen för att säkerställa att information om misstänkt penningtvätt och finansiering av terrorism och andra relevanta uppgifter vid behovs sprids till berörda inom koncernen.

Den information som ska kunna utbytas är sådan som har betydelse för hela koncernens förmåga att motverka och förhindra penningtvätt eller finansiering av terrorism. Ett exempel på sådana uppgifter är misstänkt penningtvätt eller finansiering av terrorism. Att en kund har rapporterats för misstänkt penningtvätt eller finansiering av terrorism förutsätts således, på samma sätt som är fallet i filialiserade

verksamheter, kunna ha relevans för alla dotterbolag inom koncernen. Informationen kan vara användbar bl.a. om den person som rapporterats försöker bli kund hos en annan verksamhetsutövare i koncernen. Informationsutbyte kan avse också annan relevant information. Ett exempel kan vara information rörande en och samma misstänkta transaktion som finns hos olika dotterbolag. Även annan information än sådan som rör misstankar om misstänkt penningtvätt eller finansiering av terrorism kan vara relevant att sprida (se prop. 2016/17:173 s. 216, 515 och 516).

Av 2 kap. 3 § penningtvättsföreskrifterna följer att rutinerna ska omfatta hur information får delas inom koncernen om kundkännedom, konto- och transaktionsinformation och annan relevant information för att förhindra penningtvätt och finansiering av terrorism. Information får delas när det är motiverat utifrån risk för penningtvätt och finansiering av terrorism, vilket är en bedömning som företagen måste göra (se Finansinspektionens beslutspromemoria FI Dnr 16–2467 s. 12).

2 kap. 9 § penningtvättslagen och 2 kap. 3 § penningtvättsföreskrifterna bör därför tolkas så att även visst slag av information, som inte faller inom tillämpningen av 4 kap. penningtvättslagen, ska kunna delas.

Andra relevanta uppgifter

Frågan är vad som avses med "andra relevanta uppgifter", det som enligt vad som uttalas i motiven är "annan information än sådan som rör misstankar".

Det får anses vara högst relevant att inom en koncern kunna dela information om att något av företagen i koncernen inte har uppnått tillräcklig kundkännedom för att kunna hantera risken för penningtvätt eller finansiering av terrorism eller för att kunna övervaka och bedöma kundens aktiviteter och transaktioner. Det handlar om uppgifter som rör varför tillräcklig kundkännedom inte kunde uppnås, utan att man hamnar i 4 kap. penningtvättslagen. Uppgifterna ska ha relevans för att kunna motverka penningtvätt och finansiering av terrorism i koncernen. Denna typ av information bedöms kunna inrymmas inom "andra relevanta uppgifter", så länge som det specifika syftet med informationsutbytet är att motverka och förhindra penningtvätt eller finansiering av terrorism och de uppgifter som är föremål för utbyte är relevanta för detta syfte. I dessa fall utgör informationsutbytet ett led i verksamhetsutövarens uppfyllelse av sina skyldigheter enligt penningtvättslagen. Det innebär då att överföringen av uppgifterna inte sker obehörigen, d.v.s. inte i strid med t.ex. tystnadsplikten i 1 kap. 10 § lagen (2003:297) bank- och finansieringsrörelselagen, den s.k. banksekretessen.

Informationsutbytet förutsätter att det finns rutiner och riktlinjer för utbytet, att det är motiverat utifrån risk för penningtvätt och finansiering av terrorism och – vad gäller affärsförbindelser och enstaka transaktioner som nekas – att kravet på att bevara handlingar och uppgifter har inträtt. Resonemanget gäller även för verksamhetsutövare och deras filialer.

Genom att dela information på detta sätt skapas kommunikationsvägar för att hantera situationen att exempelvis moderbolaget, t.ex. en bank, avslutar en affärsförbindelse med en kund, som också är kund hos ett dotterbolag, t.ex. ett fondbolag eller försäkringsföretag. Varje verksamhetsutövare inom koncernen bör dock göra sin egen riskbedömning av kunden och själv avgöra om risken kan hanteras. Exempelvis skulle ett företag som har en grupplivförsäkring kunna bedöma att det kan hantera risken med en kund även om inte en bank, som ingår i samma koncern, kan göra det.

Något om förbuden att dela information och undantagen samt den s.k. banksekretessen

I sammanhanget kan noteras att det i 4 kap. 9 § första stycket penningtvättslagen finns ett förbud mot att obehörigen röja att en bedömning enligt 4 kap. 2 § har utförts, har utförts eller kommer att utföras eller att uppgifter har lämnats enligt 4 kap. 3 eller 6 §. I andra stycket andra punkten finns ett undantag från detta förbud vad gäller koncerner.

I 5 kap. 8 § penningtvättslagen finns ett förbud mot att samköra register med uppgifter om misstänkt penningtvätt eller finansiering av terrorism. I 5 kap. 9 § finns ett undantag från detta förbud vad gäller koncerner.

Det finns inte något motsvarande förbud mot att dela information om misstänkt penningtvätt och finansiering av terrorism på annat sätt än genom samkörning av register och inte heller något förbud mot att dela andra relevanta uppgifter. Den delningen eller röjandet regleras i stället av bestämmelser i andra regelverk, bl.a. av den s.k. banksekretessen i 1 kap. 10 § lagen (2003:297) om bank- och finansieringsrörelse, som innebär att enskildas förhållanden till kreditinstitut inte obehörigen får röjas.

2 kap. 9 § penningtvättslagen förutsätter att uppgifter om misstänkt penningtvätt eller finansiering av terrorism och "andra relevant uppgifter" delas inom en koncern, annars skulle bestämmelsen om rutiner och riktlinjer kring detta inte kunna tillämpas. Eftersom 2 kap. 9 § får anses ge stöd för att dela uppgifter som är relevanta för verksamhetsutövarens möjligheter att bekämpa penningtvätt och finansiering av terrorism är röjandet inte obehörigt, vilket innebär att det inte strider mot den s.k. banksekretessen.

Det bör också noteras att den personuppgiftsbehandling som sker enligt penningtvättslagen är tillåten enligt EU:s dataskyddsförordning. Uppgifterna anses regelmässigt vara av allmänt intresse, åtminstone utgör de rättsliga förpliktelser (se prop. 2017/18:142 s. 27 och 28).